

что имеет очень большие плюсы. Большое разнообразие иллюстративного, анимационного и справочного материала, мощная поисковая система позволяет за считанные минуты находить то, что нужно. Видеоматериал вводит школьников в виртуальный мир химических процессов. Интерактивные задания помогают более объективно оценивать знания учащихся, которые становятся требовательнее к себе.

Третий этап – экспериментальный. На практических занятиях учащийся имеет возможности проиллюстрировать самостоятельно изученные ранее закономерности протекания химических процессов. С помощью анимации каждое действие в уравнении реакций задачи можно показать методом пошаговой детализации. Глубокому усвоению материала по химии комплексных соединений способствует привлечение текстовой, графической, мультимедийной информации, использование возможностей виртуальных лабораторий. Именно с помощью привлечения виртуальных опытов возможно продемонстрировать реакции с использованием токсичных и небезопасных реагентов. Проведение виртуальных экспериментов помогает учащимся освоить навыки записи наблюдений, составления отчетов и интерпретации данных в лабораторном журнале.

Применение современных технологий на занятиях в лабораториях аналитической химии университета помогает учащимся усвоить сложный теоретический и практический материал, обеспечивает приобретение навыков работы с информацией разного рода. Применение инновационных технологий в работе с одаренными детьми повышает компетентность обучающихся, развивает творческую мыслительную деятельность, активизирует способности, формирует самостоятельность, внутреннюю мотивацию, повышает эффективность обучения предмету, а также общее интеллектуальное развитие.

Литература

1. Новикова, Т. Г. Экспертиза инновационной деятельности в образовании: монография / Т. Г. Новикова. – М. : АПК и ППРО, 2006. – 290 с.
2. Усачева, И. Н. Инновационные технологии в преподавании химии и биологии // Современные наукоемкие технологии / И. Н. Усачева. – 2020. – № 7. – С. 214–219;
3. Жумабаева, Б. Применение интерактивного обучения в преподавании химии / Б. Жумабаева [и др.] // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 1–3. – С. 405–406.
4. Аспицкая, Л. В. Использование информационно-коммуникационных технологий при обучении химии : методическое пособие / А. Ф. Аспицкая, Л. В. Кирсберг. – М. : Лаборатория знаний. – 2020. – 356 с.
5. Белохвостов, А. А. Электронные средства обучения химии: разработка и методика использования / А. А. Белохвостов, Е. Я. Аршанский ; под ред. Е. Я. Аршанского. – Минск : Аверсэв, 2012. – 208 с.

УДК 378.147:811.161.3'367.627:398

К. Л. Хазанова

г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны

БЕЛАРУСКІЯ ПРЫКАЗКІ І ПРЫМАЎКІ Ў ПРАЦЭСЕ ВЫВУЧЭННЯ МАРФАЛОГІІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ Ў ШКОЛЕ І ВНУ

У сучасны вучэбны працэс надзвычай актыўна інтэграваны выхаваўчы аспект. Адукацыя ХХІ стагоддзя мяркуе арганічнае спалучэнне і паспяховае вырашэнне навучальных, развіццёвых і выхаваўчых задач. Варта заўважыць, што “спрыяльнымі з пункту погляду

выканання выхаваўчых задач пры правядзенні заняткаў уяўляюцца гуманітарныя дысцыпліны, сярод якіх асабліва выдзяляюцца філалагічныя, дзе яскрава праяўляецца шчыльная повязь гісторыі і культуры, мовы і народнай творчасці” [4, с. 413].

Вусная народная творчасць беларускага народа мае вялікі духоўны змест і з гэтай прычыны валодае значным выхаваўчым патэнцыялам. У фальклоры ўтрымліваецца духоўны завет продкаў, звесткі пры жыццё, побыт, звычаі, гаспадарчыя асаблівасці жыццядзейнасці людзей, а такім чынам духоўную і матэрыяльную культуру народа на працягу розных гістарычных перыядаў.

Фальклорныя творы беларусаў таксама фіксуюць шматлікія моўныя гістарычныя змяненні і адлюстроўваюць моўныя працэсы, што адбываліся ў славянскіх мовах. Названыя рысы дазваляюць і абумоўліваюць мэтазгоднасць звароту да беларускага фальклору як да фактычнага матэрыялу ў працэсе выкладання розных мовазнаўчых дысцыплін. Прычым такі зварот лёгка можа здзяйсняцца не толькі ў працэсе атрымання вышэйшай адукацыі, але і на працягу вывучэння беларускай мовы ў школе. Такім чынам будзе ажыццяўляцца міжпрадметная сувязь, калі, вывучаючы родную мову, вучні, а пазней і студэнты будуць звяртацца да вуснай народнай творчасці як да духоўнай спадчыны роднага народа.

Цікавы і разнастайны моўны матэрыял прапануюць беларускія народныя прыказкі і прымаўкі. Гэтыя народныя ўстойлівыя выслоўі ўтрымліваюць шматлікія парадкі на разнастайныя жыццёвыя сітуацыі і ў канцэнтраванай, а часта і алегарычнай форме адлюстроўваюць жыццёвыя высновы і прынцыпы народа. Прыказкі і прымаўкі, як і іншыя фальклорныя творы, ствараліся на працягу стагоддзяў, а таму ў іх мове адбіваюцца рысы мовы мінулых гістарычных перыядаў. У беларускіх парэміях адшукваюцца старажытныя клічныя формы субстантываў: “*Стой, пане-браце! А ў пана – лата на лаце*” [2, с. 412]; “*Пане Грыгоры, што далей, то горай*” [2, с. 503]. Часта ў народных выразах сустракаюцца гістарычна больш раннія інфінітыўныя формы на *-ці*: “*Дай Божа нашаму цяляці ваўка спаймаці*” [1, с. 153].

Аднак зварот да беларускай народнай парэміянай скарбніцы магчымы не толькі пры вывучэнні гісторыі мовы, але і пры выкладанні і вывучэнні марфалогіі беларускай мовы. Менавіта ў слоўным складзе прыказак і прымавак захаваліся асобныя адметныя граматычныя формы, уласцівыя беларускай мове. Сярод такіх адметнасцей – некаторыя ад’ектыўныя формы. Напрыклад, сцягнутыя, або усечаныя ці злітыя, формы прыметнікаў, утвораныя ад поўных прыметнікаў шляхам выпадзення **’j* і зліцця галосных: “*Брат любіць сястру багату, а мужык – жонку здарову*” [3]. Падобныя выпадкі маюць стаць слухным узорам выкарыстання ўсечаных прыметнікаў падчас вывучэння прыметнікаў у школе, а ў працэсе філалагічнай адукацыі ў вучэбныя студэнты здольныя самастойна выявіць адметнасці ўжывання сцягнутых прыметнікаў у фальклорных тэкстах і нават зрабіць гістарычны аналіз ад’ектываў, а таксама асаблівасці іх утварэння і паходжання.

Часта ў беларускіх выслоўях адзначаюцца спалучэнні лічэбнікаў *два (дзе)* з назоўнікамі. У беларускай літаратурнай мове ў гэтых спалучэннях замацаваліся формы назоўнікаў множнага ліку. Такіх словаўжыванняў дастаткова ў беларускіх парэміях: “*Кузьма да Дамян – два ліцвіны, прынеслі гаршочак бацвінні*” [2, с. 112]; “*Залішне – па два грыбы ў капусту*” [2, с. 243]; “*Каму па каму, а каму два камы*” [2, с. 393]. У працэсе вывучэння адпаведнай тэмы ў школьнай праграме настаўніку мэтазгодна нагадаць прададзеныя выразы. Акрамя таго, зварот да прыведзеных парэмій дасць падставы ўспомніць пра беларускія традыцыі і пазнаёміць вучняў з асаблівасцямі традыцыйнай беларускай кулінарыі, што, безумоўна, надасць вучэбнаму працэсу большай цікавасці і займальнасці.

Пры вывучэнні адметнасцей спалучэння лічэбнікаў *два (дзе)* з назоўнікамі варта ўспомніць і асаблівасці спалучэння гэтых форм у рускай мове, дзе лічэбнікі *два (дзе)* з назоўнікамі выступаюць у сінтаксічнай сувязі кіравання і патрабуюць формы назоўнікаў роднага склону адзіночнага ліку. Беларуска-рускі білінгвізм прыводзіць да шматлікіх памылак у штодзённым маўленні вучняў і студэнтаў і пры карыстанні беларускай мовай, і пры карыстанні рускай мовай, таму параўнальны зварот тут неабходны. І таксама

магчыма прыцягнуць рэсурсы беларускага фальклору. У беларускіх прыказках са старажытнасці захоўваюцца ўжыванні, уласцівыя сучаснай рускай мове: “*Два ваўка зараз не зловіш*” [2, с. 155]; “*Знайшліся два друга – нас ды папруга*” [2, с. 265].

Калі пры вывучэнні лічэбніка ў школе вучні засвойваюць правільныя формы назоўнікаў пры спалучэнні з лічэбнікамі *два (дзе)*, то пры звароце да адпаведнай тэмы ў працэсе атрымання філалагічнай адукацыі ў вучэльні ўжо валодаюць неабходнымі ведамі і навыкамі гістарычнага аналізу і здольныя вызначаць, што вытокі названага спалучэння ў старажытнай катэгорыі парнага ліку. Больш яскрава рэфлексы старажытнага парнага ліку выяўляюцца ў выпадках захавання формаў назоўнага склону парнага ліку назоўнікаў жаночага роду: “*Па бядзе дзве бядзе*” [2, с. 443].

У прыказках і прымаўках таксама ўжываюцца іншыя разнастайныя формы лічэбнікаў: “*Мае дзве клеці: у адной мякіна, а ў другой абмеці*” [2, с. 192].

Варта шукаць фактычны матэрыял ў беларускіх парэміях і пры вывучэнні зборных лічэбнікаў, якія перадаюць значэнне колькасці як сукупнасці. У беларускай мове часцей за іншыя ўжываюцца зборныя лічэбнікі *двое, трое*. Тое самае адзначаецца і ў адносінах да беларускіх прыказак і прымавак: “*Адно дзіця – няма дзяцей, двое дзяцей – што адно, а трое – сям’я*” [1, с. 59]. Іншыя зборныя лічэбнікі выкарыстоўваюцца радзей, аднак у парэміях гэтыя лічэбніковыя формы зафіксаваныя, што таксама абумоўлівае магчымасць звароту да прыказак і прымавак у працэсе вывучэння беларускай мовы: “*Памёр багаты – па пняцёра з хаты, а памёр бедны худачок – толькі поп ды дзячок*” [1, с. 616]; “*Адзін з сошкай, а сямёра з ложкай*” [1, с. 56]; “*Сямёра аднаго не чакаюць*” [1, с. 501]. Беларускія прыказкі і прымаўкі нават папануюць ужыванне зборнага лічэбніка *дзясяцера*: “*Адзін з сошкаю, а дзясяцера з ложкаю*” [1, с. 56].

Такім чынам, моўнае багацце і значны выхаваўчы патэнцыял беларускага фальклору ў цэлым і беларускіх прыказак і прымавак, у прыватнасці, дазваляе і абумоўлівае актыўнае выкарыстанне фальклорных твораў пры выкладанні беларускай мовы ў школе і разнастайных мовазнаўчых дысцыплін у працэсе філалагічнай адукацыі ва ўніверсітэце. У працэсе выкладання беларускай мовы мэтазгодна аддаваць увагу народным выслоўям. Зварот да беларускай народнай парэміянай спадчыны несумненна будзе садзейнічаць больш трываламу і актыўнаму здзяйсненню развіцця і ўдасканалення кампетэнснаснага падыходу ў адукацыйнай сістэме “школа – універсітэт – школа”. Выкарыстанне на ўроках беларускай мовы такога фактычнага матэрыялу будзе спрыяць фарміраванню зацікаўленасці роднай мовай і роднай культурай, дапамагаць асэнсаваць непаўторнасць і прыгажосць беларускай мовы, выпрацаваць паважлівае стаўленне да беларускай мовы і культуры, што пазітыўна ўплывае на выхаванне школьнікаў і фарміраванне кампетэнтнасцей будучых выкладчыкаў беларускай мовы і літаратуры.

Літаратура

1. Лепешаў, І. Я. Тлумачальны слоўнік прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Гродна : ГрДУ, 2011. – 695 с.
2. Прыказкі і прымаўкі: у 2 кн. Кніга 1 / рэд. А. С. Фядосік. – Мінск : Навука і тэхніка, 1976. – 560 с.
3. Фальклорны архіў кафедры рускай і сусветнай літаратуры ГДУ імя Ф. Скарыны.
4. Хазанова, К. Л. Да пытання плённага выкарыстання фальклорнага тэксту ў навучальным працэсе / К. Л. Хазанова // Актуальныя пытанні навукова-метадэскай і ўчэбно-арганізацыйнай работы: сучасная сістэма агульнага сярняга і высшага адукацыі як історыі фактар адзінства і ўстойлівага развіцця агульнасці [Электронны рэсурс]: зборнік матэрыялаў Рэспубліканскай навукова-метадэскай канферэнцыі (Гомель, 16–17 марта 2022 г.) / М-во адукацыі Рэспублікі Беларусь, Гомельскі гос. ун-т ім. Ф. Скарыны ; редкол. : І. В. Семченко (гл. ред.) [и др.]. – Гомель : ГГУ ім. Ф. Скарыны, 2022. – С. 413-416.